ГЕОПОЕТИКА ПАРАДОКСА: АРГЕНТИНА, ЗЕМЉА ОД СРЕБРА И СУНЦА

Истина је на дну бунара

Није случајно што су језуити управо у Кордоби, граду подно истоимене планине, основали универзитет још 1613. године, устројивши истовремено своју „државу” између Анда и реке Паране. Покушавали су читавих 150 година да са Гуаран домороцима остваре идеално друштвено устројство, „нови поредак” заснован на хришћанству. Када је папа Климент XIV, 1773. године, укинуо Ред следбеника Игнација Лојоле, показало се да је „језуитска држава” била утопија: домороци су напустили „идеалне градове” и вратили се скитачком животу – пампи и Андима својих предака

Пише: Миодраг Јанковић

У Ју-жној Аме-ри-ци по-сто-ји јед-на ча-роб-на зе-мља сва од сре-бра и сун-ца... Та-ко би, као бај-ка, мо-гла да поч-не при-ча о Ар-ген-ти-ни.

По-што ми жи-ви-мо у све-ту ко-ји ни-је бај-ка, он-да тре-ба упо-тре-би-ти и број-ке ка-ко би Евро-пља-нин бо-ље раз-у-мео о ка-квој је то зе-мљи реч. Ар-ген-ти-на се про-сти-ре на 2.778.417 ква-драт-них ки-ло-ме-та-ра и ду-гач-ка је 3.700 ки-ло-ме-та-ра. У њој жи-ви 36 ми-ли-о-на ста-нов-ни-ка, а са-мо је-дан ма-њи број њих про-из-во-ди хра-ну за 300 ми-ли-о-на љу-ди. Ар-ген-ти-на је ве-ли-ки из-во-зник ме-са, жи-та-ри-ца, ме-да, ви-на, ко-же, сре-бра... Ре-кло би се да је то бо-га-та зе-мља, али од-мах смо су-о-че-ни са па-ра-док-сом: Ар-ген-ти-на је 2001. го-ди-не до-жи-ве-ла бан-крот, од ко-га се чу-де-сно бр-зо опо-ра-вља (2002. има-ла је 60 од-сто си-ро-ма-шних, у 2005. три пу-та ма-ње: 20 од-сто; 2002. би-ло је 20 од-сто не-за-по-сле-них, кра-јем 2005. го-ди-не 10 од-сто).

У Ар-ген-ти-ни еко-но-ми-ја ни-је је-ди-ни па-ра-докс. Од гра-ни-це на се-ве-ру са Бо-ли-ви-јом и Па-ра-гва-јем, да-кле суп-троп-ске кли-ме, до гра-да Ушу-а-је – кра-јњег ју-га и ле-де-не Ог-ње-не Зе-мље, тем-пе-ра-тур-не раз-ли-ке су у лет-њим ме-се-ци-ма и до 25 сте-пе-ни Цел-зи-ју-со-вих. Ви-ше од по-ло-ви-не ар-ген-тин-ске те-ри-то-ри-је чи-не рав-ни-це, че-твр-ти-на су ви-со-рав-ни, а оста-ло при-па-да ве-чи-том ле-ду. За-пад-ну гра-ни-цу пре-ма Чи-леу чи-не Ан-ди и врх Акон-ка-гва са сво-јих 6.959 ме-та-ра, а ис-точ-ну Атлант-ски оке-ан. По-ло-ви-на ста-нов-ни-штва Ар-ген-ти-не жи-ви у Бу-е-нос Аире-су и око-ли-ни, дру-га по-ло-ви-на у 23 про-вин-ци-је. У цен-трал-ном де-лу зе-мље на-ла-зе се па-шња-ци, чу-ве-на пам-па ко-јом до-ми-ни-ра пла-ни-на Кор-до-ба, где је и нај-при-јат-ни-је жи-ве-ти: пре-ко ле-та сред-ња тем-пе-ра-ту-ра из-но-си 23 сте-пе-на Цел-зи-ју-со-вих и 12 сте-пе-ни од ју-на до сеп-тем-бра.

Ни-је слу-чај што су је-зу-и-ти упра-во у Кор-до-би, исто-и-ме-ном гра-ду под-но пла-ни-не, осно-ва-ли уни-вер-зи-тет још 1613. го-ди-не, устро-јив-ши исто-вре-ме-но сво-ју „др-жа-ву” из-ме-ђу Ан-да и ре-ке Па-ра-не. По-ку-ша-ва-ли су чи-та-вих 150 го-ди-на да са Гу-а-ран до-мо-ро-ци-ма оства-ре иде-ал-но дру-штве-но устрој-ство, „но-ви по-ре-дак” за-сно-ван на хри-шћан-ству. Ка-да је па-па Кли-мент XIV, 1773. го-ди-не, уки-нуо Ред след-бе-ни-ка Иг-ња-ци-ја Ло-јо-ле, по-ка-за-ло се да је „је-зу-ит-ска др-жа-ва” би-ла уто-пи-ја: до-мо-ро-ци су на-пу-сти-ли „иде-ал-не гра-до-ве” и вра-ти-ли се ски-тач-ком жи-во-ту – пам-пи и Ан-ди-ма сво-јих пре-да-ка. Слу-чај је хтео да се не-дав-но на-ђем у гра-ди-ћу Ал-та Гра-ци-ја, сме-ште-ном на ис-точ-ним об-рон-ци-ма пла-ни-не Кор-до-ба, и оби-ђем је-дан ма-на-стир тих дав-них ми-си-о-на-ра.

У ПО-СЕ-ТИ ЈЕД-НОЈ УТО-ПИ-ЈИ

Ка-да сам по-ла-зио у Ар-ген-ти-ну за-ми-шљао сам да ћу се та-мо сре-сти са Бор-хе-сом и Кор-та-са-ром, да ћу не-где у пла-ни-ни ко-ја ми-ри-ше на анис по-сма-тра-ти лет кон-до-ра, да ће ми се, у крч-ми, по-ред пра-шња-вог пу-та за Ро-за-рио, учи-ни-ти да за су-сед-ним сто-лом се-ди ле-ген-дар-ни Че Ге-ва-ра... Ни-шта од све-га то-га, че-ка-ли су ме ми-ри-шља-ви еука-лип-ту-си, др-ве-ће, ко-ме име-на не знам, у цва-ту, џи-нов-ски ке-дро-ви и пал-ме, ја-та зе-ле-них па-па-га-ја, ко-ли-бри – пти-ца као леп-тир, бр-зе пла-нин-ске ре-ке, ба-о-баб др-ве-ће, кри-стал-но-пла-во не-бо и ноћ-ни свод озве-зда-ни-ји не-го игде дру-где. И тај ма-на-стир, у Ал-та Гра-ци-ја, као не-ми све-док ми-си-о-нар-ског ре-ли-ги-о-зног ко-му-ни-зма не-ка-да-шњих је-зу-и-та.

До-шао сам у по-хо-де то-ме ле-пом зда-њу, у ко-ме је са-ња-на и прак-ти-ко-ва-на уто-пи-ја. Пред зи-до-ви-ма до-стој-ним по-што-ва-ња, пр-во што ми је на па-мет па-ло, би-ло је оно по-зна-то Пла-то-но-во „про-ро-чан-ство”: Не-ће би-ти кра-ја чо-ве-ко-вим не-сре-ћа-ма до-кле год не бу-де оства-рен по-ли-тич-ки ре-жим ко-ји је у са-да-шњем на-шем го-во-ру са-мо ма-те-ри-јал за „бај-ку”. И да-ље, ре-кох се-би: и ово, што ов-де ви-диш, из Пла-то-но-вог је ам-ба-ра!

Уто-пи-ја је као про-ро-чан-ство (ко-је пред-ска-зу-је не-што пре-див-но или не-што ужа-сно), ме-ђу-тим, и нај-бо-ље уто-пи-је – оне о нај-са-вр-ше-ни-јим дру-штве-ним си-сте-ми-ма – у се-би са-др-же ши-зо-фре-не клоп-ке. Раз-ли-ку-ју се (по по-сле-ди-ца-ма), сва-ка-ко, пи-са-не и прак-ти-ко-ва-не уто-пи-је. Го-ди-не 1516. сво-ју *Ут о-пи-ју*
је То-мас Мор сме-стио „ниг-де”, а она се мо-же де-фи-ни-са-ти као „не-што ниг-де”; као „не-ре-ал-на ре-ал-ност”, или „но-стал-гич-но не-где”. Све уто-пи-је кра-си иста ан-ти-ди-ја-лек-тич-ност, а ра-ци-о-нал-но-ши-зо-фре-ну ло-гич-ност на-ћи ће-мо код свих уто-пи-ста. Уто-пи-сти сме-шта-ју свој свет на изо-ло-ва-на остр-ва или да-ле-ко од ве-ћих пу-те-ва, и мо-же се го-во-ри-ти о уто-пиј-ском аути-зму, као што се мо-же кон-ста-то-ва-ти да све уто-пи-је има-ју но-стал-ги-ју за про-шлим – ду-бо-ку же-љу да се опет из-гра-ди „ста-ро до-бро тра-ди-ци-о-нал-но се-ло/град”. Због то-га ана-ли-ти-ча-ри уто-пи-је чак го-во-ре о из-ве-сној „ши-зо-фре-ној ни-јан-си” за-пад-њач-ке ци-ви-ли-за-ци-је.

Уто-пи-ја је и сан, а обо-је су из-вор сна-ге и симп-том сла-бо-сти, јер онај ко-ји не-ма сна-ге за сне – не-ма је ни за жи-вот. Ипак, онај ко-ји пре-ви-ше са-ња уисти-ну же-ли да по-бег-не из соп-стве-не ре-ал-но-сти у под-свест. По-ли-тич-ки уто-пи-зам је, та-ко, же-ља да се, као из не-ке там-ни-це, по-бег-не из исто-ри-је.

Пост-мо-дер-на је по-но-сно об-ја-ви-ла да ви-ше не-ће би-ти иде-о-ло-гијâ, а ме-та-фи-зич-ки свраб, ко-ји у сва-кој ге-не-ра-ци-ји му-чи усре-ђи-те-ље чо-ве-чан-ства, из-ро-дио је но-ви „но-ви по-ре-дак”. Он има сво-је уто-пи-сте, сво-ју уто-пи-ју у хо-ду зва-ну „гло-бал-но се-ло”, или са-мо „гло-ба-ли-зам”. Но-ви по-ли-тич-ки ко-ме-са-ри ко-ри-сте еуфе-ми-зме за сво-ју „но-ву” *иде-о-ло-ги-ју*. По-пут ње-го-вих прет-ход-ни-ка, гло-ба-ли-зам је опет со-ци-јал-но-исто-риј-ски фе-но-мен, па се и он, не-ми-нов-но, од-ли-ку-је при-ме-ном иде-о-ло-ги-је на уто-пи-ју у из-град-њи. Ка-ко би се оства-ри-ла уто-пи-ја, по-треб-но је „де-фи-ни-тив-но” за-у-ста-ви-ти исто-риј-ско вре-ме. То ка-же је-дан од са-вре-ме-них уто-пиј-ских ми-сли-ла-ца Френ-сис Фу-ку-ја-ма. Он чак са-ња „уки-да-ње исто-ри-је”! „Ши-зо-фре-на ни-јан-са” опет је на сце-ни.

УТОПИЈСКА ПСИХОЗА ГЛОБАЛИЗМА

Са-вре-ме-ни гло-ба-ли-зам се раз-ли-ку-је од уто-пи-ја ко-је су му прет-хо-ди-ле јер је се-бе пре све-га за-сно-вао на си-ли елек-трон-ских ме-ди-ја. На те-ле-ви-зи-ји и ин-тер-не-ту, гло-бал-ној мре-жи за раз-ме-ну ин-фор-ма-ци-ја. Да-кле, за раз-ли-ку од прет-ход-них „но-вих по-ре-да-ка”, он се-бе из-гра-ђу-је на сред про-мет-ног пу-та ко-ји има са-мо је-дан не-до-ста-так – вир-ту-ел-ност. „Гло-бал-но се-ло” ни-је ви-ше у не-кој Не-до-ђи-ји, на кра-ју све-та, као не-ка-да-шња Ал-та Гра-ци-ја у Ар-ген-ти-ни. „Гло-бал-но се-ло” је сву-да и ниг-де, мо-же би-ти у сва-кој ку-ћи где је ком-пју-тер са при-кључ-ком на ин-тер-нет и ТВ при-јем-ник. Та сна-га гло-ба-ли-зма је и ње-го-ва сла-бост, због то-га су оци гло-ба-ли-зма од-лу-чи-ли да се ин-тер-нет има кон-тро-ли-са-ти, дру-га-чи-је од ТВ ста-ни-ца. Ор-ве-ло-ве ви-зи-је се об-и-сти-њу-ју, као у ње-го-вој ге-ни-јал-ној књи-зи *1984*; са-вре-ме-но ми-сте-ри-о-зно ми-ни-стар-ство за Мир про-па-ги-ра веч-ни рат не-ис-то-ми-шље-ни-ци-ма, у име про-спе-ри-те-та За-пад-ња-ка оства-ру-је свој то-та-ли-та-ри-зам. Сан се из-ро-дио у пси-хо-зу.

Бу-ду-ћи да је ко-му-ни-ци-ра-ње пре-ко ин-тер-не-та аути-стич-ки фе-но-мен, то је-дин-ке ко-је се њи-ме слу-же жи-ве „ниг-де”, по-се-ћу-ју сај-то-ве ко-ји су „не-што ниг-де” и при-ма-ју ве-сти ко-је су „не-ре-ал-на ре-ал-ност”. Да-кле, сва-ки је за се-бе „Уто-пи-ја”, али не она То-ма-са Мо-ра. Се-де-ћи ис-пред сво-јих ком-пју-те-ра, ми-ли-о-ни чо-ве-ко-ли-ких уто-пи-ја већ жи-ве у „гло-бал-ном се-лу”. По пр-ви пут у исто-ри-ји

ду-шев-них бо-ле-сти, има-мо епи-де-ми-ју ши-зо-фре-ни-је пре-ко ви-ру-са гло-ба-ли-зма.

Шта је – ту је, исто као и у прет-ход-ним по-ку-ша-ји-ма, уто-пи-сти-ма се да-нас су-прот-ста-вља-ју кон-тра-уто-пи-сти. Без об-зи-ра ко-ли-ко су они лу-цид-ни ка-да из-но-се сво-је ар-гу-мен-те про-тив уто-пи-је, про-тив-ни-ци са-вре-ме-не уто-пи-је ли-че на ка-ри-ка-ту-ре, не-ка би-ћа са дру-ге пла-не-те. Код њих је лак-ше уочи-ти ши-зо-фре-ни ка-рак-тер. При-том, и јед-ни и дру-ги су тра-гич-ни, сви њи-хо-ви за-но-си и на-по-ри окон-ча-ва-ју се увек истим обез-вре-ђи-ва-њем чо-ве-ко-ве ег-зи-стен-ци-је. Нај-ви-ше стра-да љу-бав.

ПРОДОР ВАРВАРА ПО ВЕРТИКАЛИ

Док оби-ла-зим ста-ри је-зу-ит-ски ма-на-стир у Ал-та Гра-ци-ја, спо-ра-дич-но из мо-га се-ћа-ња на-до-ла-зи-ле су сли-ке про-шлих уто-пи-ја, она-квих ка-кве сам их ја про-жи-вео: ко-му-ни-зам, са-мо-у-пра-вља-ње... Ма-на-стир ре-ли-ги-о-зних ко-му-ни-ста, пред ко-јим, ево, сто-јим, да-нас је му-зеј и UNE-SCO га је сврстао у ба-шти-ну чо-ве-чан-ства. Од све-га оста-ли су зи-до-ви, сен-ке и др-ве-ће у вр-то-ви-ма ко-је ра-ђа на-ро-ве, по-мо-ран-џе, ли-му-но-ве, ман-да-ри-не. И про-стач-ка зна-ти-же-ља ту-ри-ста, оних ко-ји ни-шта не зна-ју о ње-го-вој исто-ри-ји и сад ту-ма-ра-ју кроз ход-ни-ке и пе-ри-сти-ле, му-ва-ју се по со-ба-ма у ко-ји-ма су не-ка-да пре-би-ва-ли мо-на-си не-по-ко-ле-бљи-ве ве-ре у Бо-га и у со-ци-јал-ни рај. А ја сам на мо-мен-те осе-ћао стра-хо-по-што-ва-ње пре-ма тим дав-ним ми-си-о-на-ри-ма на за-дат-ку та-ко да-ле-ко од њи-хо-ве и мо-је род-не Евро-пе; био сам у ку-ћи „лу-да-ка Бо-га ра-ди”, али ни-сам осе-ћао жа-ље-ње што их ви-ше не-ма. По-ми-слио сам на Ср-би-ју и њен крај ве-ка, на син-кре-ти-зам из-ме-ђу на-шег ко-му-ни-зма и ре-ли-ги-је у на-шој ту-жној ствар-но-сти. У па-ра-док-се срп-ске исто-ри-је спа-да то па-ра-ре-во-лу-ци-о-нар-но хри-шћан-ство или де-и-стич-ко ре-во-лу-ци-о-нар-ство, што нам му-кло на-го-ве-шта-ва не-ки ко-му-ни-зам бу-дућ-но-сти.

А он-да, од по-ти-ште-но-сти ме је опет из-ба-вио мој оми-ље-ни Хо-се Ор-те-га и Га-сет,

об-ја-шња-ва-ју-ћи свој „пер-спек-ти-ви-зам”. Па-ра-фра-зи-рам: На раз-ли-чи-тим ви-ди-ков-ци-ма су два чо-ве-ка ко-ји гле-да-ју исти пеј-заж. Обо-ји-ца не ви-де исто, али има-ју исту пер-спек-ти-ву. Да ли би има-ло сми-сла то кад би је-дан ре-као дру-го-ме да је ње-гов пеј-заж ла-жан? На-рав-но да не би. Обо-ји-ца ви-де ре-ал-ни пеј-заж. Да-кле, оба пеј-за-жа су ре-ал-ни – по-сто-је-ћи. Је-ди-на ла-жна пер-спек-ти-ва је она, ко-ја за се-бе тврди да је уни-кат-на. Лаж, то је – уто-пи-ја, не-ло-ка-ли-зо-ва-на исти-на ви-ђе-на ни од ку-да! А сва-ки жи-вот је је-дан по-се-бан по-глед на уни-вер-зум.

И шта да ка-жем, ка-ква је бу-дућ-ност уто-пи-је ко-ја да-нас ха-ра све-том, док су ми чу-ла још оп-чи-ње-на Ар-ген-ти-ном, том зе-мљом од сре-бра и сун-ца?

Вар-ва-ри сад про-ди-ру кроз на-шу вер-ти-ка-лу, али, ка-ко ре-че Ор-те-га и Га-сет, људ-ско дру-штво је, упр-кос сво-јој при-ро-ди, хте-ло оно то или не, би-ло и оста-ло ари-сто-крат-ско. На ви-ди-ку не-ма ви-ше оне веч-не ди-ле-ме из-ме-ђу ево-лу-ци-је и ре-во-лу-ци-је. Др-ве-ће тре-ба пу-сти-ти да ра-сте и цве-та. Као у Ар-ген-ти-ни. <

(Април 2006)